



پرسمان دینی (۱۲۰)



ام المؤمنین خدیجہ علیہا السلام

بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه

مرکز ملی پاسخگویی به سوالات دینی

سنة ١٤٤٠ هـ

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم

الْعِلْمُ خَزَائِنٌ وَمَفَاتِيحُهُ السُّؤَالُ، فَاسْأَلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ فَإِنَّهُ
تُؤَجَّرُ أَرْبَعَةٌ، السَّائِلُ وَالْمُتَكَلِّمُ وَالْمُسْتَمِعُ وَالْمُحِبُّ لَهُمْ.



دانش همانند گنجینه‌هایی است که کلیدهای
آنها پرسش است. پس بپرسید- خداوند شما را رحمت کند-
که در این بین چهار تن اجر برند:
آنکه می‌پرسد و گوینده و شنونده و دوستدار ایشان.

تحف العقول عن آل الرسول عليهم السلام، ج ۱، ص ۴۱



پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و شبهات

یکی از اساسی‌ترین وظایف حوزه‌های علمیه است.





ام المؤمنین خدیجہ علیہا السلام

پرسمان دینی (۱۲۰)

بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه
مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی

ام المؤمنین خدیجہ علیہا السلام

حجج اسلام سید کاظم فلاح زاده
ابرقویی، مرتضیٰ بهرامی
خشنودی و آقای حسین
مصطفوی زاده

حجج اسلام سید آیت الله
احمدی شیخ شبانی و مرتضیٰ
بهرامی خشنودی

اسفند ماه ۱۴۰۲

پژوهشگران

مصححان

چاپ اول



فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
۱. نام شوهران و فرزندان حضرت خدیجه.....	۱۱
۲. جایگاه اجتماعی حضرت خدیجه.....	۱۶
۱- فعالیت تجاری حضرت خدیجه.....	۱۸
۲- تحلیل موقعیت حضرت خدیجه.....	۱۸
۳. سن حضرت خدیجه در زمان ازدواج با پیامبر اسلام.....	۲۲
۴. ثروت حضرت خدیجه از کجا آمده؟.....	۳۱
۵. نقش حضرت خدیجه در پیشبرد اسلام.....	۳۶
۶. ویژگی های حضرت خدیجه.....	۴۲
الف. کمالات ظاهری و باطنی.....	۴۳
ب. اولین بانوی مسلمان.....	۴۴
ج. محبت و علاقه دو جانبه.....	۴۵
د. ثروت خدیجه.....	۴۷
ه. فرزندان خدیجه.....	۴۸
کتابنامه.....	۵۰



مقدمه

مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی، وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مفتخر است در طی سالیان متمادی با بهره‌گیری از کارشناسان باتجربه و با رویکرد تخصصی در فرآیند پاسخگویی، میلیون‌ها پرسش از سوی اقشار مختلف جامعه را در رشته‌های «قرآن»، حدیث»، «کلام و اعتقادات»، «تاریخ»، «اخلاق و تربیت»، «مشاوره»، «احکام شرعی» و «سیاسی اجتماعی» پاسخ گفته است.

بخش پاسخگویی مکتوب این مرکز، به‌عنوان باسابقه‌ترین بخش، با رسالت «پاسخگویی مطلوب به سؤالات ویژه»، عهده‌دار تولید محتوای غنی و منطبق با اصول علمی تحقیق در عرصه پاسخ به سؤالات دینی است که در راستای توصیه‌ی مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای حفظه الله تعالی، بر آن شد تا مجموعه پرسش و پاسخ‌ها را به‌صورت محصولات متنوع و متعدد، در قالب کتاب و نرم‌افزار ارائه کند. این اثر حاوی چند پرسش و پاسخ درباره حضرت خدیجه سلام‌الله‌علیها است که با عنوان «ام‌المؤمنین خدیجه علیهاالسلام» تدوین شده است. رویکرد بخش مکتوب در تدوین این مجموعه رعایت اختصار در تعداد سؤال و ارائه پاسخ جامع و مستند است.

در پایان از حمایت و پیگیری ریاست مرکز ملی پاسخگویی، جناب حجت‌الاسلام‌والمسلمین دکتر محمدجواد اصغری و نیز از همه



کارشناسان محترم پاسخگو و تمامی افرادی که در انتشار این مجموعه نقش ایفا کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

از خداوند منان برای همه دست‌اندرکاران در فرآیند پاسخگویی به پرسش‌های دینی، توفیق روزافزون مسئلت دارم.

مدیر بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه

جواد مرادی



۱. نام شوهران و فرزندان حضرت خدیجه

پرسش:

درباره ازدواج های حضرت خدیجه و نام شوهران و فرزندان او قبل از ازدواج با رسول خدا صلی الله علیه و آله، چه مطالب مشترکی در منابع شیعه و سنی آمده است؟

پاسخ:

حضرت خدیجه سلام الله علیها اولین همسر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود. در مورد اینکه این بانو قبل از ازدواج با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با افراد دیگری ازدواج کرده بودند و از آن ازدواج‌ها صاحب فرزند شده بودند یا خیر؟ اختلاف نظر وجود دارد. در ادامه ابتدا ازدواج‌ها و فرزندان آن حضرت پیش از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به نقل منابع شیعی و اهل سنت را ذکر خواهیم کرد و در ادامه کسانی که با این نظر مخالف هستند و ادله آنان را به اختصار ذکر خواهیم کرد.

در منابع تاریخی اهل سنت و برخی منابع شیعی از ازدواج خدیجه سلام الله علیها پیش از ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله و داشتن فرزندی سخن به میان آمده است؛ در این منابع از دو شخص به نام‌های «ابوهاله هند بن نباش» و «عتیق بن عابد» با عنوان همسران حضرت



خدیجه پیش از ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله یاد کرده‌اند.^۱ «ام هند» کنیه حضرت خدیجه بود ابن سعد نویسنده کتاب طبقات الکبری دلیل این کنیه را این دانسته که ایشان از ابی هاله صاحب فرزند پسری بنام هند شده بودند.^۲ بر اساس گزارشات نقل شده آن حضرت علاوه بر هند از ابی هاله صاحب فرزند دیگری بنام زینب شدند و از عتیق نیز صاحب دختری شدند که بعدها با صیفی بن ابی رفاعه ازدواج کرد.^۳

در مقابل کسانی که قائل به ازدواج حضرت خدیجه پیش از پیامبر بودند ابوالقاسم اسماعیل بن محمد اصفهانی از دانشمندان قرن ششم اهل سنت باین بیان عبارت که حضرت خدیجه، زنی باکره بوده است و دارای اعتبار و مال بسیاری بود، کاروان تجاری‌اش را به سوی شام می‌فرستاد و کاروان او به اندازه تمام کاروان قریش بود.^۴ بر این مطلب تصریح کرده است که حضرت خدیجه سلام الله علیها، پیش از پیامبر باکسی ازدواج

۱. بلاذری، احمد بن یحیی، *جمل من انساب الأشراف*، ج ۱، ص ۴۰۶؛ ابن حبیب بغدادی، محمد، *المنمق فی اخبار قریش*، ص ۲۴۷؛ طبرسی، فضل بن حسن، *اعلام الوری بأعلام الهدی*، ج ۱، ص ۲۷۴؛ جمال‌الدین شیرازی، *الإتحاف بحب الأشراف*، ص ۲۴۹؛ عاملی، سید محسن امین، *أعیان الشیعه*، ج ۱، ص ۲۲۰؛ علامه مجلسی، محمدباقر، *بحارالانوار*، ج ۱۶، ص ۱۰.

۲. ابن سعد، محمد، *الطبقات الکبری*، ج ۸، ص ۱۵.

۳. ابن هشام، *السیره النبویه*، ج ۲، ص ۶۴۴.

۴. اصفهانی، ابوالقاسم اسماعیل بن محمد بن الفضل التیمی، *دلائل النبوه*، ج ۱، ص ۱۷۸.



نکرده بودند. علاوه بر وی ابن شهر آشوب به نقل از برخی عالمان شیعی مثل سید مرتضی در کتاب الشافی نقل کرده است که آن حضرت در زمان ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله دوشیزه بوده و پیش از آن ازدواجی نکرده بود.^۱ علاوه بر ابن شهر آشوب، ابوالقاسم کوفی، عالم شیعی قرن چهارم و سید جعفر مرتضی عاملی، از مورخین و محققان شیعی قرن پانزدهم قمری، نیز ازدواج‌های پیشین حضرت خدیجه را نپذیرفته‌اند.^۲ ابوالقاسم کوفی در تبیین چرایی عدم پذیرش گزارشات مربوط ازدواج پیشین حضرت خدیجه آورده است:

«زنان قریش پس از ازدواج خدیجه با محمد صلی الله علیه و آله از آن بانو خشمگین شدند و او را تنها گذاشتند؛ زیرا معتقد بودند خدیجه به‌رغم تعدد خواستگاران از بزرگان قریش و اشراف آن‌ها، نایستی بایتم تهیدست ابوطالب ازدواج می‌کرد. حال چگونه ممکن است خدیجه که تمام خواستگاران متمول و با نسب را رد کرده بود، به ازدواج با عرب‌های بی‌نام و نشان از تمیم و مخزوم (اشاره به قبیله دو فردی که به‌عنوان همسران حضرت پیش از پیامبر معرفی شده‌اند) تن داده باشد

۱. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، المناقب، ج ۱، ص ۱۵۹.

۲. عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الأعظم، ج ۲، ص ۲۱۸؛ کوفی، ابوالقاسم

علی بن احمد، الاستغاثه، ج ۱، ص ۶۸.



و آنان را بر اشراف قریش برتری داده باشد بر همین مبنا هر فرد عاقل و فهمیده‌ای درمی‌یابد که این موضوع کاملاً محال و بی‌پایه است.^۱

گزارش شیخ صدوق در امالی را می‌توان مؤید سخن ابوالقاسم کوفی دانست. شیخ صدوق نقل کرده است:

«زنان به علت ازدواج حضرت خدیجه با حضرت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌-یتیم فقیر ابوطالب - وی را تنها گذاشتند و حتی هنگام وضع حمل فاطمه سلام‌الله‌علیها، زمانی که خدیجه برای کمک به دنبال زنان قریش و بنی‌هاشم فرستاد، حاضر به کمک نشدند».^۲

نتیجه:

قریب به اتفاق منابع اهل سنت و برخی منابع شیعی ازدواج‌های حضرت خدیجه سلام‌الله‌علیها و فرزندان‌ی که از این ازدواج داشتند را نقل کرده‌اند. با این وجود برخی محققین اهل سنت و شیعه این نظر را نپذیرفته‌اند و با بیان دلایل مختلف این ازدواج‌ها را رد کرده‌اند. یکی از دلایلی که در این گزارش‌ها نقل شده این است حضرت خدیجه سلام

۱. کوفی، ابوالقاسم علی بن احمد، الاستغاثه، ج ۱، ص ۱۱۵.

۲. شیخ صدوق، امالی، ص ۶۹۰-۶۹۱.



الله علیها خواستگاران متعددی از اشراف قریش داشت که دست رد بر سینه آنان زد و با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله - که در آن زمان به عنوان یتیم ابوطالب شهرت داشت - ازدواج کرد. همین امر سبب گردید تا آن حضرت مورد بی‌مهری زنان مکه قرار گیرند. همین مطلب بیان‌کننده این است که جریان ازدواج آن حضرت با دو فرد گمنام که اتفاقاً از دو قبیله پست بودند بر خواسته از توهمات و داستان‌های دروغی است که علیه حضرت خدیجه در دوره‌های بعدی باهدف تخریب چهره آن حضرت جعل گردیده بود.

کلمات کلیدی:

همسران حضرت خدیجه، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، فرزندان حضرت خدیجه.

معرفی منبع جهت مطالعه بیشتر:

- ۱- بنات النبی صلی الله علیه و آله و سلم ام ربائبه؟! نوشته علامه جعفر مرتضی عاملی.
- ۲- ترجمه این کتاب: دختران یا دخترخوانده‌های پیامبر صلی الله علیه و آله، مترجم دکتر سید مهدی نوری کیزقانی و معصومه احدی، نشر دلیل ما، قم: ۱۳۹۴ ش.



۲. جایگاه اجتماعی حضرت خدیجه

پرسش:

با توجه به اینکه در جاهلیت به زنان بها داده نمی شد چگونه حضرت خدیجه توانست چنان جایگاه اجتماعی پیدا کند و از تجار بزرگ شود؟ آیا گزارشی از اینکه ایشان شخصا هم به تجارت می پرداختند وجود دارد یا سرمایه خود را به دیگران واگذار می کردند؟

پاسخ:

اطلاعات تاریخی ما درباره زندگی حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از ازدواج با پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بسیار اندک است و آنچه در منابع تاریخی در این باره آمده، مبهم و متناقض است و بر بسیاری از آنها نمی توان اعتماد کرد؛ اما همین قدر می دانیم که در مکه، به پاک دامنی و زیبایی و ثروت و عقلانیت و حکمت و کیاست مشهور بود و به نام «سیده قریش» و «طاهره» خوانده می شد.^۱

در این هم شکی نیست که حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله ثروت فراوانی داشته و حتی گفته اند ثروت او از همه قریش بیش تر بوده و تمام مردان قریش در آرزوی آن بودند

۱. رک: امینی، محمد، «سیری در احوال المؤمنین حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از

ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله»، ج ۱، ص ۷۵ - ۸۹.



که اگر بتوانند با او ازدواج کنند و خواستگاری‌ها کرده بودند و حاضر شده بودند مهریه سنگین بپردازند.^۱ اما او این ثروت را از کجا آورده بود؟ برخی، منشأ ثروت ایشان را ازدواج‌های قبلی او می‌دانند؛ ولی با توجه به تشکیک‌های جدی درباره بیوه بودن ایشان و قرائن دال بر عدم ازدواج قبل از ازدواج با پیامبر صلی‌الله علیه و آله^۲ این دیدگاه درست نیست و از این رو، این سخن درست‌تر به نظر می‌رسد که ثروت ایشان، ارث پدری بوده است. گفته شده که پدر او خُوَیَلد بن اسد، تاجری برجسته بود و اموال بسیاری داشت که به خدیجه ارث رسید. این اموال چندان فراوان بوده که اموال ثروتمندانی مانند ابوجهل و عقبه بن ابی معیط و صلب بن ابی یهاب و ابوسفیان، در مقابل ثروت خدیجه بسیار ناچیز بوده است.^۳

۱. ابن سعد از نفیسه بنت منبه نقل کرده است: «و هی یومئذ أوسط قریش نسبا؛ و أعظمهم شرفا؛ و أكثرهم مالا؛ و کل قومها کان حریضا علی نکاحها لو قدر علی ذلک. قد طلبوها و بذلوا لها الأموال». ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۰۵. نیز رک: علی دُخَیْل، علی محمد، خدیجه سلام‌الله علیها (مجموعه زنان بزرگ اسلام، ش ۱)، ص ۱۱.

۲. ک: تهرانی، حسین، «سن حضرت خدیجه هنگام ازدواج با پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله، ج ۱، ص ۲۳۷ - ۲۶۶».

۳. رضوی، سید معراج مهدی، «ویژگی‌های ام‌المؤمنین حضرت خدیجه در منابع اهل سنت هندوستان»، ج ۳، ص ۱۰۸.



۱- فعالیت تجاری حضرت خدیجه

اما این که حضرت خدیجه شخصاً به سفر تجاری رفته باشد، در هیچ گزارشی نیامده است. آنچه هست، این است که ایشان مردانی را برای تجارت اجیر می کرده است. در گزارش ابن سعد آمده است: «چون پیامبر صلی الله علیه و آله به بیست و پنج سالگی رسید، ابوطالب به او گفت: من مردی فقیرم و روزگار هم بر ما سخت گرفته است و کاروان بازرگانی قریش آماده حرکت است و به شام می رود، خدیجه دختر خویلد هم گروهی از مردان قوم تو را در کاروان های بازرگانی خود می فرستد. اگر پیش او بروی و تقاضا کنی، حتماً فوری خواهد پذیرفت» و بعد که خبر به خدیجه رسید، حاضر شد با مزدی بیش از آنچه به دیگران داده بود، مالی در اختیار پیامبر بگذارد و او را روانه سفر تجاری کند.^۱

۲- تحلیل موقعیت حضرت خدیجه

حال باید پرسید: چگونه یک زن توانسته در جامعه ای زن ستیز، به این موقعیت برسد؟

در پاسخ باید گفت: جایگاه اجتماعی و مالی حضرت خدیجه البته شگفت انگیز است؛ ولی منافاتی با حقایق تاریخی ندارد و نمی توان آن را

۱. ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۰۴.



انکار کرد. این جایگاه برتر، از یک‌سو، نشانه بلوغ و نبوغ خدیجه است و از سوی دیگر، متکی بر شرافت خانوادگی خدیجه و موقعیت ممتاز خاندان پدرش خوید است؛ اما آنچه شایان تأکید به نظر می‌رسد، تفاوت میان «فراگیری و عمومیت داشتن یک پدیده در جامعه» و «معمول بودن یا رواج آن پدیده» است. بی‌توجهی به این تفاوت، باعث سوء برداشت در تحلیل‌های تاریخی می‌شود.

برای نمونه، زنده‌به‌گور کردن دختران، در جامعه جاهلی، در حدّ وسیعی معمول بوده و قرآن کریم هم به آن اشاره کرده است؛ ولی این کار، مخالفانی هم داشت که مانع آن می‌شدند و حتی گاهی دختران را هنگام زنده‌به‌گور شدن از بیم فقر، از پدرانشان می‌گرفتند و نگهداری می‌کردند و گاه شترانی در برابر دختران به پدران آن‌ها می‌دادند.^۱ پس مطمئناً همه پدران، دخترانشان را نمی‌کشتند و گرنه، نسل عرب جاهلی منقرض می‌شد!

وضعیت زنان در جامعه عرب جاهلی نیز همین‌گونه است. درست است که از جایگاه زنان عرب قبل از اسلام به‌عنوان پست‌ترین جایگاه یاد می‌شود و در مجموع، به زنان بها نمی‌دادند؛ ولی این‌طور نبود که زنان

۱. روحانی، سید سعید، تاریخ اسلام؛ از جاهلیت تا رحلت رسول خدا صلی‌الله علیه و آله،



توانایی هیچ حرکت اجتماعی یا فعالیت اقتصادی نداشته باشند. در تاریخ، در کنار نمونه‌های متعددی از تحقیر زنان جاهلی، نمونه‌هایی از دست‌یابی زنان به جایگاه والای اجتماعی نیز گزارش شده است که از جمله می‌توان به ملکه تدمر، «زبّاء» دختر عمرو بن ظرب اشاره کرد که در سده سوم میلادی، پس از کشته شدن پدرش، حکومت تدمر را به دست گرفت و به پادشاهی رسید. وی با ترفندی هوشمندانه توانست قاتل پدرش، جذیمه الابرش را که حاکم فرات عراق بود، به قتل برساند.^۱

خلاصه این‌که پژوهش‌های تاریخی و بررسی همه‌جانبه منابع حدیثی، نشان می‌دهد که علی‌رغم همه محدودیت‌ها، مالکیت زنان و حقتصرف در دارایی و مطلوب بودن حجاب و تلاش علمی و تساوی نسبی با مردان، اجمالاً در دوران جاهلیت به رسمیت شناخته شده بود.^۲

نتیجه:

زنان جایگاه شایسته‌ای در دوران جاهلی نداشتند؛ ولی این بدان معنا نیست که هیچ زنی نمی‌توانست به جایگاه اجتماعی و یا برتری اقتصادی دست یابد. به تعبیر دیگر، بها ندادن به زنان و محروم کردن آنان از حقوق

۱. عودی، ستار و زلیخا نجفی، «زبّاء بنت عمرو»، ج ۱.

۲. مهریزی، مهدی و مریم مشهدی علی پور، «نگاهی دوباره به ویژگی‌های زن در عصر جاهلیت».



مادی و معنوی و اجتماعی، پدیده‌ای رایج بوده؛ ولی عمومیت نداشته و کسانی مانند حضرت خدیجه سلام‌الله علیها می‌توانستند با تکیه بر موقعیت خانوادگی و استعداد ذاتی خویش، به موقعیت ممتازی نسبت به دیگر زنان دست یابند.

کلمات کلیدی:

جاهلیت، زن در عصر جاهلی، حضرت خدیجه، فعالیت اقتصادی خدیجه.



۳. سن حضرت خدیجه در زمان ازدواج با پیامبر اسلام

پرسش:

این نظریه که سن حضرت خدیجه نزدیک به سن پیامبر اکرم بوده است در مقابل قول مشهور چقدر می تواند معتبر باشد با اینکه اکثر اسناد تاریخی و حدیثی حدود ۴۰ سال را تایید می کند؟ این تلاش برای کاهش سن حضرت خدیجه چه ثمری دارد؟

پاسخ:

خدیجه بنت خُوَیَلَد، مشهور به ام المومنین خدیجهی کبری سلام الله علیها، نخستین همسر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مادر حضرت فاطمه‌ی زهرا سلام الله علیها بود. حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از بعثت با حضرت محمد صلی الله علیه و آله ازدواج کرد و به همراه امیرالمؤمنین علیه السلام، اولین کسانی بودند که به رسول خدا صلی الله علیه و آله ایمان آوردند. حضرت خدیجه سلام الله علیها، همه ثروت خود را در راه نشر اسلام به کار گرفت و پیامبر صلی الله علیه و آله نیز به احترام خدیجه سلام الله علیها، در طول حیات او همسر دیگری را انتخاب ننمود و پس از درگذشت وی همواره از ایشان به نیکی یاد می کردند.

سن حضرت خدیجه سلام الله علیها به هنگام ازدواجشان با رسول خدا صلی الله علیه و آله، یکی از مسائلی است که همواره میان نویسندگان مورد اختلاف بوده و در این باره نقل‌های بسیار متفاوتی وجود دارد. قبل



از اینکه به اهمیت بحث و علت اختلاف پرداخته شود، لازم است نگاهی به تعدد گزارش‌ها داشته باشیم:

الف. ۲۵ سالگی: کمترین عددی که در بیان سن حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به هنگام ازدواجشان مطرح شده، سن ۲۵ است.^۱ بیهقی از علمای اهل سنت در این باره می‌نویسد:

«ازدواج رسول خدا صلی‌الله علیه و آله با خدیجه سلام‌الله

علیها، ۱۵ سال قبل از بعثت بوده است».^۲

و درباره‌ی سن ایشان به هنگام وفات می‌گوید که:

«طبق قول صحیح ایشان در آن وقت ۵۰ ساله بوده».^۳

بنابراین وقتی ایشان در زمان وفات یعنی سال دهم بعثت، ۵۰ ساله باشند و ۱۵ سال قبل از بعثت هم ازدواج نموده باشند، با این حساب سن حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در زمان ازدواج با پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله ۲۵ سال بوده است.

۱. ابن‌کثیر، اسماعیل بن کثیر، *البدایه والنهایه*، ج ۱، ص ۲۶۵ و ج ۲، ص ۲۹۴؛ حلبی شافعی،

ابوالفرج نورالدین علی بن ابراهیم، *السیره الحلبیه*، ج ۱، ص ۲۰۴.

۲. بیهقی، ابوبکر، *دلائل النبوه*، ج ۲، ص ۷۲.

۳. همان، ج ۲، ص ۷۱.



ب. ۲۸ سالگی: قول دیگری که بسیاری از محققین و مورخین ذکر کرده‌اند؛ این است که سن ایشان را در زمان ازدواج ۲۸ سال بوده است. ابن سعد و ذهبی به نقل از ابن عباس می‌گویند:

«خدیجه سلام‌الله علیها در زمان ازدواج با آن حضرت ۲۸ ساله بود».^۱

ابن عماد حنبلی از علمای اهل سنت می‌نویسد:

«بسیاری از مورخین قول ۲۸ سالگی را برای حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در زمان ازدواج با پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله ترجیح داده‌اند».^۲

حاکم نیشابوری نیز فقط همین قول را برای ابن اسحاق نقل می‌کند:

«خدیجه سلام‌الله علیها در زمان ازدواجش با پیامبر صلی‌الله علیه و آله، بیست‌وهشت ساله بود».^۳

۱. ابن سعد، محمد، *الطبقات الکبری*، ج ۸، ص ۱۳.

۲. *ورجح کثیرون* آنها ابنه ثمان وعشرین؛ ابن عماد حنبلی، ابو الفلاح عبد الحی بن احمد

العکری، *شذرات الذهب فی اخبار من ذهب*، ج ۱، ص ۱۴.

۳. کان لها یوم تزوجها ثمان وعشرون سنه؛ حاکم نیشابوری، محمد بن عبد الله، *المستدرک*

علی الصحیحین، ج ۳، ص ۲۰۰.



همچنین او قول ۶۵ سالگی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در هنگام وفات را شاذ می‌داند.^۱ همچنین افرادی چون بلاذری^۲ حلبی^۳ شیخ حسین دیار بکری^۴ و... هم به‌عنوان یک قول، ۲۸ سال را ذکر نموده است. همچنین در گزارشی ابن حماد می‌گوید: «چنین رسیده که رسول‌الله صلی‌الله علیه و آله با خدیجه سلام‌الله علیها به مهر دوازده اوقیه ذهب، ازدواج نمود و در آن روز خدیجه سلام‌الله علیها ۲۸ ساله بود».^۵

ج. سن ۳۰ سالگی: بسیاری از نویسندگان سن ۳۰ سالگی را هم به‌عنوان یکی از اقوال نقل کرده‌اند.^۶

د. سن ۴۰ سالگی: از دیگر اقوالی که بسیاری از مورخین نقل کردند و از شهرت بسیاری هم نزد اهل سنت یافته، ازدواج در سن ۴۰ سالگی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها و ۲۵ سالگی رسول خدا صلی‌الله علیه و آله می‌باشد. به‌گونه‌ای که ایشان ۱۵ سال از رسول خدا صلی‌الله علیه و

۱. توفیت خدیجه بنت خویلد و هی ابنه خمس وستین سنه، همان.

۲. بلاذری، احمد بن یحیی، *أنساب الأشراف*، ج ۱، ص ۹۸.

۳. حلبی شافعی، ابوالفرج نورالدین علی بن ابراهیم، *السیره الحلبیه*، ج ۱، ص ۲۰۴.

۴. دیار البکری، حسین، *تاریخ الخمیس فی احوال أنفس النفیس*، ج ۱، ص ۲۶۴.

۵. دولابی، ابو بشر محمد بن احمد، *الدزیه الطاهره*، ص ۵۲؛ اربلی، ابوالحسن علی بن عیسی،

کشف الغمه فی معرفه الأئمه علیهم السلام، ج ۱، ص ۴۸۱.

۶. حلبی، *السیره الحلبیه*، ج ۱، ص ۲۰۴؛ دیارالبکری، *تاریخ الخمیس*، ج ۱، ص ۲۶۴.



آله بزرگ‌تر بودند. چنانکه افرادی چون ابن سعد، ابن اثیر، بلاذری، طبری و ... ذکر نمودند.^۱

ه. سایر اقوال: همچنین در مورد سن ایشان به هنگام ازدواج، به اعدادی چون ۳۵، ۴۴، ۴۵، ۴۶ اشاره شده است.^۲

با توجه به اقوال مذکور، روشن می‌شود که عدد ۲۸ و ۴۰ قائلین بیشتری دارد؛ اما نکته‌ی حائز اهمیت در اینجا در این است که چرا باید نسبت به سن حضرت خدیجه سلام‌الله علیها چنین اختلافی وجود داشته باشد. با توجه به اینکه در مورد حضرت خدیجه سلام‌الله علیها فضایل بسیار زیادی وجود دارد که سایر زنان رسول خدا صلی‌الله علیه و آله فاقد آن بودند؛ از جمله اینکه ایشان اولین زنی بود که به پیامبر صلی‌الله علیه و آله ایمان آورد و تمام زندگی و اموالش را در راه اسلام فدا نمود. همچنین تا زمانی که ایشان زنده بودند رسول خدا صلی‌الله علیه و آله با هیچ زن دیگری ازدواج نکردند و بعد از رحلت خدیجه سلام‌الله علیها نیز همواره از ایشان تعریف می‌کردند. از سویی غیر از ایشان هیچ‌کدام از زنان پیامبر صلی‌الله علیه و آله فرزندی از خود به‌جا نگذاشتند؛ بنابراین برخی از زنان

۱. ابن سعد، محمد، *طبقات الکبری*، ج ۸، ص ۱۷۴؛ ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن علی بن محمد، *أسد الغابه فی معرفه الصحابه*، ج ۱، ص ۲۳؛ بلاذری، *انساب الاشراف*، ج ۱، ص ۹۸ و ج ۹، ص ۴۵۹؛ طبری، محمد بن جریر، *تاریخ الأمم و الملوک*، ج ۲، ص ۲۸۰.

۲. عاملی، جعفر مرتضی، *الصحيح من سیره النبی الأعظم*، ج ۲، ص ۱۱۵-۱۱۶.



پیامبر صلی الله علیه و آله، نه تنها دارای هیچ کدام از این امتیازات نبودند، بلکه به عکس، مطاعن بسیاری هم داشتند؛ لذا برای اینکه وجهی خود را بالا ببرند، لازم بود از فضائل حضرت خدیجه سلام الله علیها بکاهند و برای خود فضیلت تراشی کنند؛ بنابراین احتمال می رود یکی از تلاش های آنان در این باره از بین برد کمالات ظاهری حضرت خدیجه سلام الله علیها باشد. بدین گونه که ایشان نسبت به رسول خدا صلی الله علیه و آله ۱۵ سال بزرگ تر بودند و به دنبال آن ادعای دیگری مطرح نمودند که ایشان قبلاً با دیگران ازدواج کرده بود. حتی فرزندان را همه به آنها نسبت داده اند. با اندکی تأمل به اخباری که این نسبت ها را به حضرت خدیجه سلام الله علیها داده اند و مقایسه ی آنان با هم دیگر، به وضوح می توان غرض ورزی های مخالفین را مشاهده نمود. چراکه:

اولاً: نام فردی را که به عنوان همسر ایشان مطرح کرده اند، شخص شناخته شده ای نبوده و خود نویسندگان نیز در ضبط نام او دچار اشتباه شدند و از او به نباش بن زراره و زراه بن نباش و یا با اسامی دیگری چون هند و مالک یاد کردند.^۱

ثانیاً: شواهد موجود در متون تاریخی خلاف واقعه را نشان می دهد. ابوالقاسم کوفی می گوید:

۱. شیبانی، ابن ابی عاصم، الأوائل، ج ۱، ص ۱۵۹.



«خاص و عام و اهل آثار و ناقلان اخبار اجماع دارند که احدی از اشراف، سادات و نجیب زادگان قریش نماند، مگر آنکه از خدیجه سلام الله علیها خواستگاری کرد و خواهان همسری او شد، اما خدیجه سلام الله علیها به همه آنها پاسخ منفی داد. هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله با او ازدواج کرد، زنان قریش بر او خشم گرفتند و به خدیجه سلام الله علیها گفتند: اشراف و امرای قریش از تو خواستگاری کردند، با احدی از آنان ازدواج نکردی اما با محمد، یتیم ابوطالب، فقیر بی مال، ازدواج نمودی؟ حال چگونه ممکن است که خدیجه سلام الله علیها با یک نفر عرب بیابان گرد از قبیله تمیم ازدواج کند، اما از ازدواج با اشراف و سادات قریش امتناع ورزید».^۱

ثالثاً: یکی از صفات ایشان عذرا بوده و به کسی که قبلاً ازدواج نموده باشد عذراء (باکره) نمی گفتند.^۲ بنابراین شیعیان در صدد پایین آوردن سن نیستند، بلکه گزارش های زیادی در این باره حتی در منابع اهل سنت موجود است و از طرفی دلایل

۱. کوفی، ابوالقاسم علی بن محمد، لإستغاثه فی بدع الثلاثه، ج ۱، ص ۷۰.

۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، المناقب، ج ۱، ص ۱۵۹.



ازدواج‌های پیشین ایشان محکم نبوده است. از این رو برخی محققان درصدد شدند تا این‌گونه نسبت‌های که به ایشان داده شده را، مردود بشمارند و ثابت کنند حضرت خدیجه سلام‌الله علیها فقط چند سال از رسول خدا صلی‌الله علیه و آله بزرگ‌تر بودند و ازدواجی قبل از ایشان نداشتند.^۱

نتیجه:

در مورد سن حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به هنگام ازدواج با پیامبر صلی‌الله علیه و آله، اقوال مختلفی اعم از ۲۵، ۲۸، ۳۰، ۳۵، ۴۰ و ... ذکر شده است. با توجه به اینکه ایشان با فضیلت‌ترین همسر پیامبر صلی‌الله علیه و آله بود و جایگاه والایی نزد ایشان داشت؛ طبیعی بود که مخالفین ایشان به دنبال کاستن برخی از فضایل ظاهری ایشان برآیند. از این رو شیعیان درصدد شدند تا ثابت کنند ایشان از هر جهت بر سیر زنان رسول خدا صلی‌الله علیه و آله برتری داشتند و ادله مؤیدات بسیاری ذکر کردند که اختلاف سنی اندکی با پیامبر صلی‌الله علیه و آله داشتند و قبلاً نیز ازدواج‌نکرده بودند.

^۱. عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الأعظم، ج ۲، ص ۱۱۵-۱۲۱.



کلمات کلیدی:

سن حضرت خدیجه سلام الله علیها، رسول خدا صلی الله علیه و آله، ام المومنین.

جهت مطالعه بیشتر:

۱- حضرت خدیجه سلام الله علیها مادر امت، نوشته‌ی محمد محسن طبسی.



۴. ثروت حضرت خدیجه از کجا آمده؟

پرسش:

دقیقا مشخص است حضرت خدیجه از کجا به آن سرمایه دست یافته بود؟ آیا واقعا پدر یا شوهران قبلی او سرمایه داران بزرگی بودند؟

پاسخ:

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در مکه، به پاک‌دامنی و زیبایی و ثروت و عقلانیت و حکمت و کیاست مشهور بود و به نام «سیده قریش» و «طاهره» خوانده می‌شد.^۱ حضرت خدیجه سلام‌الله علیها قبل از ازدواج با پیامبر صلی‌الله علیه و اله ثروت فراوانی داشته و حتی گفته‌اند ثروت او از همه قریش بیش‌تر بوده و تمام مردان قریش در آرزوی آن بودند که اگر بتوانند با او ازدواج کنند و خواستگاری‌ها کرده بودند و حاضر شده بودند مهریه سنگین بپردازند.^۲ در مورد منشأ این ثروت چند وجه در تاریخ ذکر شده است.

۱. . ر.ک: امینی، محمد، «سیری در احوال ام‌المؤمنین حضرت خدیجه سلام‌الله علیها قبل از ازدواج با پیامبر صلی‌الله علیه و اله»، ج ۱، ص ۷۵-۸۹.

۲. ابن سعد از نفیسه بنت منیه نقل کرده است: «و هی یومئذ أوسط قریش نسبا؛ و أعظمهم شرفا؛ و أكثرهم مالا؛ و کل قومها کان حریصا علی نکاحها لو قدر علی ذلک. قد طلبوها و بذلوا لها الأموال»؛ ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۰۵. نیز ر.ک: علی دُخیل، علی محمد، خدیجه سلام‌الله علیها (مجموعه زنان بزرگ اسلام، ش ۱)، ص ۱۱.



ارث بردن از همسران قبلی اولین وجهی است که برای ثروت حضرت بیان شده است. بر اساس نظر مشهور مورخین حضرت خدیجه پیش از پیامبر با دو شخص به نام‌های «ابوهاله هند بن نباش» و «عتیق بن عابد» ازدواج کرد و با توجه به اینکه این دو صاحب ثروت بودند آن حضرت بعد از مرگ هر کدام از آن‌ها ثروت آن‌ها را به ایشان به ارث رسید.^۱

این وجه با وجود شهرتش در بین مورخین با توجه به اشکالاتی که به این ازدواج‌ها وارد است از سوی برخی محققین مورد نقد واقع شده است.^۲

وجه دیگری که برای ثروت حضرت بیان شده است این است که بخشی از این ثروت ارث پدری ایشان بوده است. در مورد پدر ایشان گفته شده پدر وی خُوَیَلد بن اسد، تاجری برجسته بود و اموال بسیاری داشت که به خدیجه ارث رسید. این اموال چندان فراوان بوده که اموال ثروتمندانی مانند ابوجهل و عقبه بن ابی معیط و صلب بن ابی یهاب و ابوسفیان، در

۱. بلاذری، احمد بن یحیی، *جمل من انساب الأشراف*، ج ۱، ص ۴۰۶؛ ابن حبیب بغدادی، محمد، *المنمق فی اخبار قریش*، ص ۲۴۷؛ طبرسی، فضل بن حسن، *إعلام الوری بأعلام الهدی*، ج ۱، ص ۲۷۴؛ جمال‌الدین شیراوی، *الإتحاف بحب الأشراف*، ص ۲۴۹؛ عاملی، سید محسن امین، *أعیان الشیعه*، ج ۱، ص ۲۲۰؛ علامه مجلسی، محمدباقر، *بحار الانوار*، ج ۱۶، ص ۱۰.

۲. ر.ک: تهرانی، حسین، «سن حضرت خدیجه هنگام ازدواج با پیامبر اکرم»، ج ۱، ص ۲۳۷.

— ۲۶۶.



مقابل ثروت خدیجه بسیار ناچیز بوده است.^۱ انجام فعالیت تجاری از سوی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها وجه دیگری است که در منابع تاریخی ذکر شده است. بر اساس گزارش‌های تاریخی حضرت خدیجه یکی از کسانی که بود در مکه از به شغل تجارت مشغول بود بر اساس این گزارش‌ها ایشان مردان امین را برای انجام تجارت از سوی ایشان اجیر می‌کرد. به‌عنوان نمونه ابن سعد در کتاب طبقات الکبری نقل کرده است:

«چون پیامبر صلی‌الله علیه و اله به بیست و پنج‌سالگی رسید، ابوطالب به او گفت: من مردی فقیرم و روزگار هم بر ما سخت گرفته است و کاروان بازرگانی قریش آماده حرکت است و به شام می‌رود، خدیجه دختر خویلد هم‌گروهی از مردان قوم تو را در کاروان‌های بازرگانی خود می‌فرستد. اگر پیش او بروی و تقاضا کنی، حتماً فوری خواهد پذیرفت» و بعد که خبر به خدیجه رسید، حاضر شد با مزدی بیش از آنچه

۱. رضوی، سید معراج مهدی، «ویژگی‌های ام‌المؤمنین حضرت خدیجه در منابع اهل سنت



به دیگران داده بود، مالی در اختیار پیامبر بگذارد و او را روانه سفر تجاری کند.^۱

نتیجه:

در مورد اینکه ثروت حضرت خدیجه از طریقی کسب شده بود چند وجه قابل بیان است. وجه اول ارث بردن از همسران قبلی است که این وجه با وجود شهرتش در کتاب‌های تاریخ، به دلیل اشکالاتی که برگزارش های پیرامون ازدواج پیشین حضرت خدیجه وارد است چندان قابل پذیرش نیست. وجه دیگر برای ثروت حضرت را ارث بردن از اموال پدری می توان ذکر کرد. انجام تجارت و گسیل کاروان تجاری به نمایندگی از جانب ایشان به مناطق مختلف وجه دیگری است که به عنوان یکی از مهم ترین منبع ثروت حضرت قابل بیان است.

۱. ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۰۴؛ در مورد چگونگی همکاری پیامبر با کاروان تجاری حضرت خدیجه پیش از ازدواج مطالعه متن «مناسبات اقتصادی و روابط شغلی حضرت خدیجه علیه السلام با پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله» که در لینک ذیل آمده است مناسب است:



کلمات کلیدی:

ثروت حضرت خدیجه، بازرگانی حضرت خدیجه، اموال حضرت خدیجه.

معرفی منبع جهت مطالعه بیشتر:

۱- در وصف حضرت خدیجه کبری سلام الله علیها، نشر موسسه جهانی سبطين، قابل دانلود در لینک ذیل:

[https://www.ghbook.ir/index.php?option=com_dbook
&lang=fa&task=viewbook&book_id](https://www.ghbook.ir/index.php?option=com_dbook&lang=fa&task=viewbook&book_id)



۵. نقش حضرت خدیجه در پیشبرد اسلام

پرسش:

نقش حضرت خدیجه در موفقیت‌های پیامبر و پیشبرد اسلام چه بود؟

پاسخ:

ام‌البنین خدیجه‌ی کبری سلام‌الله علیها نخستین همسر رسول خدا صلی‌الله علیه و آله بود که به همراه امیرالمؤمنین علیه‌السلام اولین افرادی بودند که به دعوت اسلام لبیک گفتند. روایات و گزارش‌ها نشان می‌دهد که حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در طول زندگی با رسول خدا صلی‌الله علیه و آله تمام هم‌وغمش را در راه پیشبرد اسلام قرار داد و در طول زندگی‌اش تمام دارایی‌هایش در راه دین فدا نمود؛ تا جایی که معروف شد موفقیت و گسترش اسلام مدیون اخلاق پیامبر صلی‌الله علیه و آله، شمشیر علی علیه‌السلام و ثروت خدیجه سلام‌الله علیها است.

نقش حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در موفقیت‌های رسول خدا صلی‌الله علیه و آله و پیشبرد اسلام بر کسی پوشیده نیست و آن بانوی بزرگ اسلام نقش بسزایی در زندگی و موفقیت‌های پیامبر صلی‌الله علیه و آله داشت. رفتار او با پیامبر صلی‌الله علیه و آله به‌گونه‌ای پسندیده بود که ایشان کوچک‌ترین دغدغه و نگرانی از زندگانی مشترکش با خدیجه سلام‌الله علیها نداشت. آسودگی و آرامش خاطر حضرت صلی‌الله علیه و آله در زندگی، زمینه خوبی را در دوران آغازین نبوتشان ایجاد کرد و



پیامبر صلی الله علیه و آله توانستند آزار و اذیت‌های مشرکان قریش را تحمل نمایند و هم چنان ثابت‌قدم و استوار با موفقیت قدم بردارند. تأثیراتی که حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در زندگی پیامبر صلی الله علیه و آله داشت، به حدی بود که رسول خدا صلی الله علیه و آله بارها به ستایش او پرداخت و او را یکی از بهترین زنان جهان بدانند.^۱ این در حالی است که نه تنها پیامبر صلی الله علیه و آله از برخی همسرانی که پس از حضرت خدیجه سلام‌الله علیها با آنها ازدواج نمودند، حمایت‌های قهرمانانه ندیدند، بلکه گاهی در راستای عدم تحقق دستورات اسلام رفتارهای از آنان صورت می‌گرفت که سبب ناراحتی رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌گردید.^۲ تا آنجا که خداوند متعال در قرآن در نکوهش برخی از زنان پیامبر صلی الله علیه و آله آیاتی نازل کرد و آنها به طلاق تهدید شدند.^۳

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در تمام مراحل زندگانی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، به‌ویژه در مراحل دعوت آن حضرت، یار همیشگی ایشان بود. او همسری همراه، مهربان و دل‌سوز برای ایشان به شمار می‌رفت. سال‌ها پیش از بعثت، هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲.

۲. رک: ابن حنبل، ابوعبدالله احمد بن محمد، مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج ۵ ص ۳۵۷.

۳. سوره‌ی تحریم ۶۶، آیات ۱-۵.



طبق عادت هر ساله برای مدتی برای عبادت به کوه حرا می‌رفت، حضرت خدیجه ضمن همدلی با او، پیوسته او را پشتیبانی می‌کرد. همچنین هنگامی که آن حضرت در غار حرا به نبوت برگزیده شد و نخستین وحی الهی را دریافت کرد، وی اولین زنی بود که آن حضرت را تصدیق کرد.^۱ با در نظر گرفتن موقعیت اجتماعی خدیجه سلام‌الله علیها می‌توان فهمید که ایمان ایشان به رسول خدا صلی‌الله علیه و آله بازتاب گسترده‌ای می‌توانست داشته باشد.

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در سال‌های نخست بعثت، در سخت‌ترین شرایط، یار و غمخوار پیامبر صلی‌الله علیه و آله بود و خانه‌ی ایشان ملجاء و پناه پیامبر صلی‌الله علیه و آله می‌بود. در اوایل بعثت وقتی مشرکانی چون ابوجهل پیامبر صلی‌الله علیه و آله را سنگ‌باران می‌کردند، حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به کمک ایشان می‌آمدند. در آن هنگام ایشان مشرکان را متفرق می‌ساختند و از رسول خدا صلی‌الله علیه و آله دلجویی می‌کردند.^۲ از طرف دیگر، حضرت خدیجه سلام‌الله علیها هرگز از رنج‌ها و گرفتاری‌های راه رسالت، شکایتی نکرد و موجب تضعیف روحیه

۱. ذهبی، محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۴۰۸.

۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۸، ص ۲۴۳.



همسرش نشد؛ بنابراین شاید همراهی و همدلی خدیجه سلام‌الله علیها، کمتر از کمک‌های مالیشان نبوده.

تأثیرگذاری و نقش اقتصاد در جنبش‌های مهم اجتماعی بر کسی پوشیده نیست و خدیجه سلام‌الله علیها با ثروتش توانست در پیشبرد اسلام به‌خوبی ایفای نقش کند تا جایی که گفته شد:

«اسلام وابسته به ثروت خدیجه سلام‌الله علیها و دوم شمشیر

علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام است».^۱

این ایثار چنان بود که با شمشیری مقایسه شد که طبق فرموده‌ی پیامبر صلی‌الله علیه و آله، یک ضربه‌ی آن در روز جنگ خندق بهتر از عبادت جن و انس بوده است.

رویکرد دشمن نسبت به محاصره اقتصادی پیامبر و مسلمانان نشانگر آن است که حمایت یا عدم‌حمایت مالی چه تأثیر مهمی دارد. وقتی مشرکان قریش در تصمیم به محاصره اقتصادی پیامبر صلی‌الله علیه و آله و مسلمانان گرفتند؛ مسلمانان به مدت سه سال به جهت در امان ماندن از آزار مشرکان در دره‌ای به نام شَعْبِ ابی‌طالب به سر بردند. در این هنگام حضرت خدیجه سلام‌الله علیها با ثروتش در خنثی کردن توطئه دشمنان نقش خوبی ایفا نمود. وقتی مشرکان مانع ورود مواد غذایی به شعب

^۱. کراچکی، ابوالفتح، الرسالة العلویه، ص ۱۲.



شدند؛ حضرت خدیجه سلام الله علیها با فرستادن نمایندگان از طرف خود، سعی در متقاعد کردن ابوجهل داشت تا مانع ورود مواد غذایی به شعب ابوطالب نشود. وقتی از کار خویش نتیجه نگرفت، با کمک برادرزاده اش حکیم بن حزام، برای شعب آذوقه تهیه می کرد.^۱

حضرت خدیجه سلام الله علیها با حمایت مالی خود از اسلام، اینثار خود را به همگان نشان داد. او با کمال میل و رغبت، تمامی ثروت خود را در اختیار پیامبر صلی الله علیه و آله قرار داد و ایشان آن را برای رفع نیازهای مسلمانان به کاربرد. در همین باره پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند:

«هیچ ثروتی همانند دارایی خدیجه سلام الله علیها به من و

آیین من سود نرساند».^۲

چراکه در آن زمان مسلمانان زیر فشار قریش و محاصره اقتصادی بودند و ثروت خدیجه سلام الله علیها تا حدودی، مشکلات تحمیلی را کاهش داد. در همین باره گفته اند:

«اسلام با مال خدیجه سلام الله علیها پابرجا ماند».^۳

۱. بلاذری، احمد بن یحیی، *أنساب الأشراف*، ج ۱، ص ۲۳۵.

۲. طوسی، محمد بن الحسن، *الأمالی*، ص ۴۶۸.

۳. طوسی، محمد بن الحسن، *الأمالی*، ص ۴۶۸.



نتیجه:

در بیان نقش حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در پیشبرد اسلام گفته شد که ایشان در سخت‌ترین دوران حیات رسول خدا صلی‌الله علیه و آله همواره همدم، مونس، یار و مخلص و شریک و غم‌خوار ایشان بود. هر حادثه‌ای که موجب ناراحتی پیامبر صلی‌الله علیه و آله می‌شد، خداوند به‌وسیله‌ی خدیجه سلام‌الله علیها در کار او گشایش ایجاد می‌کرد و موجب تسکین و رفع اندوه آن حضرت صلی‌الله علیه و آله می‌شد. یکی از مهم‌ترین کارهایی که ایشان در پیشبرد اسلام انجام دادند؛ بذل و بخشش تمام اموالشان در راه اسلام بود. در آن زمان شرایط به نحوی بود که مسلمانان غالباً افراد کم‌بضاعت بودند و از طرفی مشرکین آن‌ها را تنگنای اقتصادی قرار داده بودند. ایثار حضرت خدیجه سلام‌الله علیها باعث شد تا مسلمانان بتوانند از آن دوران سخت عبور کنند و توطئه‌های مشرکان بی‌ثمر گردد.

کلمات کلیدی:

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها، رسول خدا صلی‌الله علیه و آله، اسلام.

جهت مطالعه‌ی بیشتر:

شناخت نامه‌ی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها اثر ناصر رفیعی محمدی.



۶. ویژگی های حضرت خدیجه

پرسش:

خصوصیات بارز و ویژگی های برجسته حضرت خدیجه در کتب تاریخی چه بود؟

پاسخ:

خدیجه بنت خُوَیَلد، مشهور به ام المومنین خدیجهی کبری سلام الله علیها، نخستین همسر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مادر حضرت فاطمه ی زهرا سلام الله علیها بود. حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از بعثت با حضرت محمد صلی الله علیه و آله ازدواج کرد. حضرت خدیجه سلام الله علیها دارای فضائل و کمالات بسیاری بودند که ایشان را نسبت به سایر زنان پیامبر صلی الله علیه و آله متمایز می گرداند.

روایات و گزارش ها نشان می دهد که حضرت خدیجه سلام الله علیها در طول زندگی با رسول خدا صلی الله علیه و آله تمام هم و غمش را وقف پیشبرد اسلام نمود و پیامبر صلی الله علیه و آله نیز پس از درگذشت وی همواره از ایشان به نیکی یاد می کردند.

آنچه کتب تاریخی از خصوصیات بارز و ویژگی های برجسته حضرت خدیجه سلام الله علیها یاد کرده اند؛ بسیار بوده و ما در اینجا تنها از بخشی از آن ذکر می کنیم.



الف. کمالات ظاهری و باطنی

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها زنی بود که از هرگونه کمالات و صفات پسندیده چون حسن خلق، حسن تدبیر، حیا، عفت و... برخوردار بودند؛ تا جایی که ایشان در همان دوران جاهلیت به لقب طاهره شهرت یافتند؛ زیرا او پاک‌ترین و عقیف‌ترین بانوی آن دوران بود.^۱ با مراجعه به زندگانی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها عفت و پاک‌دامنی ایشان به‌وضوح دیده می‌شود؛ مثلاً همیشه از پشت پرده و حجاب صحبت می‌کرد. مرحوم مجلسی می‌نویسد:

«هر کس از نامحرمان را ملاقات می‌کرد، خدیجه سلام‌الله علیها پشت پرده بود و هنگامی که پدرش به همراه عده‌ای نزد او آمد او در حجاب کامل بود».^۲

یا وقتی با جناب ابوطالب درباره‌ی امر ازدواجشان صحبت می‌کرد در پشت پرده بود.^۳ از نمونه‌های دیگر عفت و حیا این است که حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به هنگام غیاب همسر، کمال عفاف و حجاب را رعایت می‌کرد؛ خود ایشان در این باره می‌گوید:

۱. ذهبی، محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۴۰۹.

۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۶۸.

۳. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۶۸.



«سرخود را به هنگام شب پوشانده و پرده در را انداخته و در

خانه را می‌بستم»^۱.

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها چنان بر بلندای معنویت صعود کرده بود که رسول خدا صلی‌الله علیه و آله به کمال وی شهادت داد و فرمود:

«مردان بسیاری قلّه کمال را فتح نموده‌اند، ولی از زنان، چهار

نفر به این قلّه دست پیدا کرده‌اند؛ آسیه دختر مزاحم و همسر

فرعون، مریم دختر عمران، خدیجه دختر خویلد و فاطمه

دختر محمد سلام‌الله علیهم»^۲.

و یا معرفی شدن حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به بهترین زنان بهشت و برگزیده خداوند تبارک و؛ نشان از همین معنا را دارد.^۳ ایشان علاوه بر چنین کمالات باطنی از کمالات ظاهری نیز برخوردار بودند. به عبارتی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها در زیبایی بی‌نظیر و یگانه دوران بود و در مکه دختری به زیبایی ایشان وجود نداشت.^۴

ب. اولین بانوی مسلمان

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها به همراه امیرالمؤمنین علیه‌السلام اولین

۱. شامی، جمال‌الدین یوسف بن حاتم، الدر النظیم فی مناقب الأئمه اللّهمیم، ص ۴۵۳.

۲. شافعی، محمد بن طلحه، مطالب السؤل، فی مناقب آل الرسول علیهم‌السلام، ص ۵۷.

۳. بکری، احمد بن عبدالله، الأنوار و مفتاح السرور و الأفكار فی مولد النبی المختار، ص ۳۴۷.

۴. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، ج ۱۶، ص ۲.



افرادی بودند که به دعوت رسول خدا صلی الله علیه و آله لبیک گفتند.^۱
امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: «

تنها خانه‌ای که بر محور اسلام بر پا بود، خانه پیامبر صلی الله
علیه و آله و خدیجه سلام الله علیها بود و من سومین نفر آن
دو بودم».^۲

تمام سیره نویسان بر اینکه خدیجه سلام الله علیها اولین بانوی مسلمان
بوده، اتفاق دارند.^۳ این بدان معنا نیست که پیش از ظهور اسلام، مشرک
و یا کافر بوده است؛ بلکه قبل از ظهور اسلام نیز به خدای یگانه ایمان
داشتند و پیرو آیین حنیف ابراهیم علیه السلام و رویگردان از دین تحریف
شده یهودیان و مسیحیان بودند.

ج. محبت و علاقه دو جانبه

عشق و علاقه حضرت خدیجه سلام الله علیها و رسول خدا صلی الله علیه
و آله دوجانبه بود. این واقعیت را جناب ابوطالب در خطبه عقد چنین
بیان کرد که:

۱. ذهبی، شمس‌الدین محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۴۰۸.

۲. سیدرضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲.

۳. ذهبی، شمس‌الدین محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۴۱۲.



«خدیدجه سلام الله علیها و محمد صلی الله علیه و آله هر دو
علاقه مند به یکدیگر هستند»^۱.

در این رابطه خود حضرت خدیجه سلام الله علیها هم فرمودند:

«خوشبختی نصیب زنی است که همسر محمد صلی الله علیه
و آله گردد، زیرا او برای وی مایه افتخار است»^۲.

در مقابل هم رسول خدا صلی الله علیه و آله هیچ زنی را همتای خدیجه
سلام الله علیها قرار نمی داد. او را ستایش می کرد، بر سایر همسران خود
برتری می داد و در بزرگ داشت و تکریم او تلاش زیاد می نمود.^۳ چنان
رسول خدا صلی الله علیه و آله نسبت به خدیجه سلام الله علیها محبت
داشت و قدردان ایشان بود که تا وقتی خدیجه سلام الله علیها زنده بود
هیچ همسری اختیار نکرد.^۴ علاقه ی رسول خدا صلی الله علیه و آله به
ایشان تا حدی بود که بعد از وفات ایشان هم همواره از او یاد می کرد.

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۵، ص ۳۷۴.

۲. سَعِدَتْ مَنْ تُكُونُ لِمَحَمَّدٍ قَرِينَةً، فَأَنَّهُ يَزِينُ صَاحِبَهُ؛ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۶،
ص ۲۳.

۳. یثنی علیها و یفصلها علی سائر امهات المؤمنین و یبالغ فی تعظیمها؛ ذهبی، شمس الدین
محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۴۰۷.

۴. ذهبی، شمس الدین محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۴۰۸.



رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز وقتی متوجهی حسادت و بدگویی برخی از همسرانش نسبت به حضرت خدیجه سلام الله علیها می شدند؛ ناراحت و از ایشان دفاع می کردند.^۱

د. ثروت خدیجه

معروف است که خدیجه سلام الله علیها یکی از ثروتمندترین افراد آن دوران بود؛ ابن هشام در این باره می نویسد:

«خدیجه بنت خویلد سلام الله علیها بانویی تاجر پیشه بود و ثروت و شرافت داشت. او مردان را استخدام می کرد و با آنها قرارداد می بست».^۲

اما مهم تر از آن بخشش اموال خود در راه اسلام بود تا جایی که معروف شد:

«اسلام رهین اخلاق پیامبر صلی الله علیه و آله و شمشیر علی علیه السلام و اموال خدیجه سلام الله علیها است».^۳

در گزارشی حضرت خدیجه سلام الله علیها به هنگام ازدواج به رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

۱. ذهبی، شمس الدین محمد بن احمد، سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۴۰۹-۴۱۳.

۲. ابن سعد، ابوعبدالله محمد، الطبقات الكبرى، ج ۸، ص ۱۲.

۳. عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی الأعظم، ج ۳، ص ۱۹۸.



«به خدا سوگند ای محمد! اگر تو مالی نداری، من ثروت زیادی دارم و کسی که خود را در اختیار تو قرار داده است، چگونه مالش در خدمت شما نباشد».^۱

ه. فرزندان خدیجه

در میان همسران رسول خدا صلی الله علیه و آله، خدیجه سلام الله علیها تنها زنی بود که برای ایشان فرزندانی را به یادگار گذاشت. در تعداد فرزندان حضرت خدیجه سلام الله علیها، میان نویسندگان اختلاف است. به گفته مشهور ثمره‌ی ازدواج رسول خدا صلی الله علیه و آله و خدیجه سلام الله علیها، شش فرزند یعنی قاسم، عبدالله، زینب، رقیه و ام کلثوم و از همه مهم‌تر ایشان مادر ام الائمه حضرت فاطمه‌ی زهرا سلام الله علیها بود که اگر هیچ افتخاری برای خدیجه سلام الله علیها نبود، جز اینکه وی مادر فاطمه سلام الله علیها است، برای وی کافی بود. در میان فرزندان ایشان گویا رقیه بزرگ‌ترین دخترانش بود و زینب، ام کلثوم و فاطمه سلام الله علیها به ترتیب پس از رقیه قرار داشتند؛ اما پسران ایشان در سن کودکی از دنیا رفتند و اطلاعات چندانی از آن‌ها در دست نیست.^۲

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۵۵.

۲. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت تجزیه و تحلیل کاملی از زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، ج ۱، ص ۱۶۷.



نتیجه:

ام‌المؤمنین خدیجه‌ی کبری سلام‌الله علیها، نخستین همسر پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله بود که قبل از بعثت با ایشان ازدواج کرد. حضرت خدیجه سلام‌الله علیها دارای خصوصیات و ویژگی‌های بودند که ایشان را نسبت به سایر زنان پیامبر صلی‌الله علیه و آله متمایز می‌گرداند. از جمله اینکه اولین بانویی بود که اسلام آورد؛ تمام اموالش را وقف اسلام نمود؛ میان ایشان و رسول خدا صلی‌الله علیه و آله علاقه‌ی بسیار زیادی بود، صاحب هرگونه از کمالات ظاهری و باطنی بود و تنها زنی بود که از پیامبر صلی‌الله علیه و آله فرزندی به یادگار گذاشت و از همه مهتر مادر ام‌الائمه فاطمه‌ی زهرا سلام‌الله علیها بود.

کلمات کلیدی:

حضرت خدیجه سلام‌الله علیها، رسول خدا صلی‌الله علیه و آله، فرزندان پیامبر صلی‌الله علیه و آله.

جهت مطالعه‌ی بیشتر:

شناخت نامه‌ی حضرت خدیجه سلام‌الله علیها اثر ناصر رفیعی محمدی.



کتابنامه

قرآن کریم

۱. ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن علی بن محمد، *أسد الغابه فی معرفه الصحابه*، بیروت: انتشارات دارالفکر، ۱۴۰۹ق.
۲. ابن حیب بغدادی، محمد، *المنمق فی اخبار قریش*، تحقیق: خورشید احمد فاروق، بیروت: عالم الکتب، چاپ اول، ۱۴۰۵ق.
۳. ابن حنبل، ابوعبدالله احمد بن محمد، *مسند الإمام أحمد بن حنبل*، بی جا: انتشارات مؤسسه الرساله، چاپ اول، ۱۴۲۱ق/ ۲۰۰۱م.
۴. ابن سعد، محمد، *الطبقات الکبری*، تحقیق محمد عبدالقادر عطا، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۰ق.
۵. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، *المناقب*، قم: علامه، ۱۳۷۹ق.
۶. ابن عماد حنبلی، ابو الفلاح عبد الحی بن احمد العکری، *شذرات الذهب فی اخبار من ذهب*، بیروت: دار ابن کثیر، ۱۴۰۶ق.
۷. ابن هشام، *السیره النبویه*، بیروت: دارالمعرفه، بی تا.
۸. ابن کثیر، اسماعیل بن کثیر، *البدایه والنهایه*، بیروت: انتشارات دارالفکر، بی تا.



۹. اربلی، ابوالحسن علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفه الأئمه علیهم السلام، قم: انتشارات رضی، ۱۴۲۱ق.
۱۰. أصبهانی، ابوالقاسم اسماعیل بن محمد بن الفضل التیمی، دلائل النبوه، ریاض: دار طیبه، ۱۴۰۹ق.
۱۱. امینی، محمد، «سیری در احوال ام المؤمنین حضرت خدیجه سلام الله علیها قبل از ازدواج با پیامبر صلی الله علیه و آله»، مجموعه مقالات همایش صدف کوثر حضرت خدیجه سلام الله علیها، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله، چاپ اول، ۱۳۹۷ش.
۱۲. بکری، احمد بن عبدالله، الأنوار و مفتاح السرور و الأفكار فی مولد النبی المختار، قم: انتشارات رضی، چاپ اول، ۱۴۱۱ق.
۱۳. بلاذری، احمد بن یحیی، جمل من انساب الأشراف، تحقیق سهیل زکار و ریاض زرکلی، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۷ق.
۱۴. بیهقی، ابوبکر، دلائل النبوه، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق.
۱۵. تهرانی، حسین، «سن حضرت خدیجه هنگام ازدواج با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله»، مجموعه مقالات همایش صدف کوثر حضرت خدیجه سلام الله علیها، قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، ۱۳۹۶ش.



۱۶. جمال‌الدین شبرآوی، *الإتحاف بحب الأشراف*، قم: دارالکتاب، ۱۴۲۳ق.
۱۷. حاکم نیشابوری، محمد بن عبد الله، *المستدرک علی الصحیحین*، محقق مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۱ق.
۱۸. حلبی شافعی، ابوالفرج نورالدین علی بن ابراهیم، *السیره الحلبیه*، بیروت: انتشارات دارالکتب العلمیه، چاپ دوم، ۱۴۲۷ق.
۱۹. دولابی، ابو بشر محمد بن احمد، *الذریه الطاهره*، قم: جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۴۱۸ق.
۲۰. دیار البکری، حسین، *تاریخ الخمیس فی احوال أنفس النفیس*، بیروت: دارالصادر، بی تا.
۲۱. ذهبی، محمد بن احمد، *سیر اعلام النبلاء*، قاهره: انتشارات دار الحدیث، ۱۴۲۷ق.
۲۲. رضوی، سید معراج مهدی، «ویژگی‌های ام‌المؤمنین حضرت خدیجه در منابع اهل سنت هندوستان»، اولین همایش ملی صدف کوثر (بررسی شخصیت و مقام حضرت خدیجه (س))، ۱۳۹۵ش.



۲۳. روحانی، سید سعید، تاریخ اسلام؛ از جاهلیت تا رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله، ج ۱، قم: انتشارات نجم الهدی، چاپ هفتم، ۱۳۸۶ش.
۲۴. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت تجزیه و تحلیل کاملی از زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، قم: بوستان کتاب، چاپ بیست و یکم، ۱۳۸۵ش.
۲۵. سیدرضی، نهج البلاغه، تهران: بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۸۶.
۲۶. شافعی، محمد بن طلحه، مطالب السؤل، فی مناقب آل الرسول علیهم السلام، بیروت: انتشارات البلاغ، چاپ اول، ۱۴۱۹ق.
۲۷. شامی، جمال الدین یوسف بن حاتم، الدر النظیم فی مناقب الأئمه اللهمم، قم: انتشارات جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۴۲۰ق.
۲۸. شیبانی، ابن ابی عاصم، الأوائل، کویت: نشر دار الخلفاء للكتاب الإسلامی، بی تا.
۲۹. شیخ صدوق، امالی، قم: موسسه البعثه، ۱۴۱۷ق.
۳۰. طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری بأعلام الهدی، قم: آل البيت، ۱۴۱۷ق.
۳۱. طبری، محمد بن جریر، تاریخ الأمم و الملوک، بیروت: دارالتراث، چاپ دوم، ۱۳۸۷ق.



۳۲. طوسی، محمد بن الحسن، *الأمالی*، قم: انتشارات دارالثقافه، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.
۳۳. عاملی، جعفر مرتضی، *الصحيح من سيره النبي الأعظم*، قم: دارالحديث، چاپ اول، ۱۴۲۶ق.
۳۴. عاملی، سید محسن امین، *أعيان الشيعة*، بیروت: دارالتعارف، ۱۴۰۳ق.
۳۵. علی دُخیل، علی محمد، *خدیجه سلام الله علیها (مجموعه زنان بزرگ اسلام، ش ۱)*، ترجمه: دکتر فیروز حریری، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۱ش.
۳۶. عودی، ستار و زلیخا نجفی، «زبّاء بنت عمرو»، دانش نامه جهان اسلام، ج ۱، زیر نظر غلامعلی حداد عادل، تهران: بنیاد دائره المعارف اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۵ش.
۳۷. کراجکی، ابوالفتح، *الرساله العلویه*، قم: نشر دلیل ما، چاپ اول، ۱۴۲۷ق.
۳۸. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۶۲ش.
۳۹. کوفی، ابوالقاسم علی بن احمد، *الاستغاثه*، تهران: مؤسسه الاعلمی، بی تا.
۴۰. مجلسی، محمدباقر، *بحار الانوار*، تهران: اسلامی، ۱۳۶۳ش.



۴۱. مهریزی، مهدی و مریم مشهدی علی پور، «نگاهی دوباره به ویژگی‌های زن در عصر جاهلیت»، نشریه بانوان شیعه، ش ۲۳، بهار ۱۳۸۹ش.



دفتر تبلیغات اسلامی
حوزه علمیه قم

اشاره کردید که چند میلیون سؤال از شما شده است، غالباً خیلی از سؤال کنندگان جوان‌ها و دانشجویان هستند. این کار خوبی است، البته این سنتی بوده که از قبل در حوزه وجود داشته است. ممکن است یک نفر سؤال کند اما این سؤال در ذهن هزار نفر باشد توصیه من در مورد این سؤال‌ها این است که اینها را تدوین کنید، چاپ کنید و به شکل‌های خوب در اختیار جوان‌ها و دانشجویان بگذارید و بگویید این سؤال‌ها شده، جواب‌های اینها است؛ به نظر یکی از کارهای واجب این است.

